

Drept civil

MOȘTENIREA

Octavian Cazac

doctor în drept
conferențiar universitar
Facultatea de Drept
Universitatea de Stat din Moldova

Animus

Chișinău
2022

Monografia este recomandată de către:

— Consiliul științific al Facultății de Drept al Universității de Stat din Moldova
(hotărârea din 20 aprilie 2022)

— Departamentul Drept privat al Facultății de Drept al Universității de Stat din Moldova
(hotărârea din 31 martie 2022).

Recenzenți:

DANIELA ȚURCAN, dr. în drept, conf. univ.

ALIONA CARA-RUSNAC, dr. în drept, conf. univ.

Cartea a fost editată în cadrul seriei ANIMUS.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Cazac, Octavian.

Drept civil. Moștenirea / Octavian Cazac. – Chișinău: S. n., 2022 (Bons Offices). – 900 p.: fig. –
(Animus, ISBN 978-9975-87-988-0).

Bibliogr.: p. 854-869 (404 tit.). – 700 ex.

ISBN 978-9975-87-989-7.

347.65/.68

C 32

Tipărit la BONS OFFICES.

Orice reproducere sau copiere este interzisă fără încuviințarea expresă a autorului.

Pentru claritate:

— este interzisă prin lege fotocopiarea sau scanarea paginilor din această lucrare;

— este interzisă prin lege plasarea paginilor din această lucrare pe platforme online (SCRIBD, torrente etc.).

© OCTAVIAN CAZAC. Toate drepturile rezervate. Chișinău, 2022.

Capitolul 3 Moștenirea legală

§6 DREPTUL DE MOȘTENIRE LEGALĂ AL RUDELOR

I. INTRODUCERE

1. Arhitectura sistemului

Regulile moștenirii legale aranjează rudele defunctului în cinci clase de moștenitori legali, de la I la V. Chemarea tuturor rudelor, în mod simultan, la o moștenire ar fi, de fapt, o distrugere a moștenirii, fiindcă ar pulveriza proprietatea și ar pava calea spre litigii interminabile privind modul de administrare a masei succesoriale și privind partajul acesteia. Art. 2184 are scopul de a ordona arhitectura moștenirii legale și a institui principiul priorității claselor de moștenitori, conform căreia clasa I înlătură clasele a II-a — a V-a (*successio ordinum*). 1

Moștenitorii clasei a II-a vin la moștenire doar dacă nu există niciun moștenitor din clasa I ori toți moștenitorii din clasa I au decăzut de la moștenire. Și tot așa mai departe. În fond, o clasă superioară înlătură de la moștenire pe moștenitorii din clasele subsecvente.

Ilustrație

Defunctul (D) a lăsat un copil, ambii părinți și era necăsătorit. Testament nu a lăsat. Copilul lui D face parte din clasa I de moștenitori legali (art. 2178), iar părinții lui D fac parte din clasa a II-a de moștenitori legali (art. 2179). Efectul art. 2184 este că copilul este unic moștenitor al lui D, iar părinții lui D nu sunt chemați de lege la moștenire.

Faptul că unicul moștenitor dintr-o clasă superioară a decedat, la rândul său, după deschiderea moștenirii nu duce la chemarea la moștenire a următoarei clase de 2

moștenitori legali, întrucât decesul ulterior al moștenitorului decedat nu este un temei de decădere de la moștenire, ci se produce transmisiunea succesorală (→§20).

Temeiul de decădere a moștenitorilor din clasa superioară poate fi renunțarea lor la moștenire, moștenitorii din clasa subsecventă fiind chemați la moștenire dacă nu erau decăzuți, la rândul lor, la data deschiderii moștenirii. Astfel, decesul moștenitorului din clasa subsecventă intervenit după deschiderea moștenirii lui *de cuius*, dar înainte de renunțarea la moștenire a moștenitorilor din clasa superioară, nu exclude chemarea acelu moștenitor¹.

2. Soțul — în afara claselor

- 3 Soțul supraviețuitor are drepturi succesoriale distincte de cele ale rudelor defunctului și nu face parte din niciuna dintre cele cinci clase de moștenitori legali. Soțul supraviețuitor vine la moștenire împreună cu rudele din clasa I ori din clasa a II-a sau cu bunicii lui *de cuius*. Celelalte rude ale lui *de cuius* (restul celor din clasa a III-a și cei din clasele a IV-a și a V-a) nu mai sunt chemate la moștenire împreună cu soțul supraviețuitor, ci acesta culege întreaga moștenire (→§7).

3. Prioritatea testamentului

- 4 În virtutea libertății testamentare și a caracterului subsidiar al chemării legale la moștenire, testatorul ar putea face dispoziții care modifică principiul unicității claselor chemate la moștenirea legală:

— testatorul poate desemna ca moștenitori testamentari rudele sale din diferite clase, caz în care ele nu vor veni la moștenire conform legii, ci conform testamentului;

— testatorul poate dezmoșteni toată clasa I, cu intenția ca la moștenire să vină clasa a II-a, conform regulilor moștenirii legale. Situația se complică dacă clasa I cuprinde un moștenitor rezervatar. De exemplu, un copil, care trebuie să culegă toată moștenirea, dar, fiind dezmoștenit, culege $\frac{1}{2}$ (→§19). În acest caz, cealaltă cotă de $\frac{1}{2}$ va fi culeasă de moștenitorii legali din clasa a II-a². Tehnic, la moștenire concomitent vin moștenitori din două clase. Rezultatul este acceptabil, deoarece asistăm la o modificare testamentară a regulilor moștenirii legale (art. 2177).

¹ D. LEIPOLD, §1930, în *MuKoBGB*, cit. *supra*, nr. 4.

² În dreptul **românesc**, ipoteză analizată în FR. DEAK, R. POPESCU, *Tratat de drept succesoral*, vol. I, *Moștenirea legală*, ed. a 3-a, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 144, nr. 44.1; *Contra*: D. CHIRICĂ, *op. cit.*, p. 34, nr. 107.

II. ARANJAREA RUDELOR PE CLASE DE MOȘTENITORI

1. Sistemul de parentelă

Stabilind că în cercul moștenitorilor legali se includ rudele defunctului (→S6-48), legiuitorul urmează **sistemul de parentelă**³. Parentela se referă la unul și același ascendent și poate fi definită ca totalitatea persoanelor care descind una din alta. Membrii parentelei nu neapărat aparțin aceleiași generații. Din contra, bunicii, copiii și nepoții aparțin diferitor generații, dar fac parte din aceeași parentelă⁴. După modelul german, C. civ. nu folosește noțiunea de parentelă, ci cea de **clase**. În fond, fiecare clasă este o parentelă.

Sistemul de parentelă în forma sa pură a fost conceput de juristul austriac JOACHIM GEORG DARJES (1714-1791), pe care l-a descris în lucrarea sa *Institutiones jurisprudentiae universalis* din 1740 și în *Observationem* din 1753. El a elaborat sistemul ca o simplificare și raționalizare a sistemului iustinianic de trei linii (descendentă, ascendentă și colaterală), care există și astăzi în Franța, Italia, România etc. DARJES s-a bazat pe considerente de drept natural și anume, ca punct de pornire, îndatorirea naturală a lui *de cuius* de a-și iubi descendenții, iar legiuitorul prezumă voința lui de a dori să îndeplinească această îndatorire naturală. Și cum dragostea nu are trebuie să depindă de faptul dacă un copil era fată sau băiat, sistemul nu discrimina după sexul descendentului. Apoi, dacă lipsesc descendenții, DARJES considera că este îndatorirea naturală a lui *de cuius* să-și iubească părinții, iar în lipsa unui părinte, *de cuius* avea îndatorirea să-și iubească pe cei pe care părintele precedat avea îndatorirea să-și iubească. Redactorii ABGB-ului austriac au preluat acest sistem cu îmbunătățiri⁵.

Peste câteva decenii, în Germania, savantul german FRIEDRICH MOMMSEN și apoi redactorul cărții privind dreptul succesoral din BGB, consilierului ministerial al Bavariei, GOTTFRIED VON SCHMITT au receptat acest sistem⁶. Modelul BGB urma să fie implementat în Codul civil al Republicii Moldova conform proiectului Grupului de lucru publicat în 2002. Din motive obscure și condamnabile, la care regretatul prof. GHEORGHE CHIBAC făcea trimitere frecvent, reformarea dreptului succesoral autohton de la unul sovietic la unul european nu a avut loc prin intrarea în vigoare a Codului la 12 iunie 2003. Aceasta avea să se producă abia la 1 martie 2019.

Sistemele succesorale moderne s-au îndepărtat de la sistemul gradual, adică de chemarea la moștenire a rudelor în funcție de gradul de rudenie cu defunctul. În acest caz, părinții defunctului ar veni la moștenire împreună cu copiii acestuia, toți fiind

³ Ger. — *Parentensystem*. Provine de la *parens* (partea părintească, a tatălui sau a mamei) sau *parentes* (părinți). Logica noțiunii *parentelă* este că cota succesorală cuvenită unui părinte se distribuie în cadrul descendenților săi: un părinte este reperul unei parentele. Printre alte jurisdicții, sistemul de parentelă este urmat în dreptul **austriac**, v. B. ECCHER, *op. cit.*, p. 32, nr. 3/6.

⁴ H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 30, §4, nr. 6.

⁵ C. WENDEHORST, *Intestate Succession in Austria*, în *Comparative Succession Law*. Vol. II. *Intestate Succession*, K.G.C. REID, M.J. DE WAAL, AND R. ZIMMERMANN (ed.), Oxford University Press, 2015, p. 162 și urm.

⁶ R. ZIMMERMANN, *Intestate Succession in Germany*, în *Comparative Succession Law*. Vol. II. *Intestate Succession*, *cit. supra*, p. 182 și urm.

rude de gradul I. Logica acestei alegeri este că moștenirea preferă generațiile mai tinere, pentru a le asigura o perspectivă mai bună în viață⁷. Pornind de la o derulare normală a ciclului vieții, se presupune că părinții defunctului fie deja au decedat, fie, trăind mai mult, au avut ocazia să agonească o avere proprie.

- 7 Un punct esențial de reformă, introdus la 1.3.2019 prin Legea nr. 133/2018 privind modernizarea Codului civil, este mutarea părinților din clasa I în clasa a II-a de moștenitori. În etapa examinării au existat și voci care au susținut că reforma „nu conține în sine tradițiile și datinile poporului acestui stat”.

Realitatea este că, pe teritoriul dintre Prut și Nistru, părinții au fost incluși în clasa I de moștenitori prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 14 martie 1945 „Cu privire la moștenitorii legali și testamentari”, cu condiția că ei sunt inapți de muncă. Iar Codul civil al RSSM din 1964 a inclus părinții în această clasă indiferent de aptitudinea lor de muncă. Norma a fost preluată de C. civ. în vigoare la 12 iunie 2003 și a supraviețuit până la 28 februarie 2019. Așa cum a observat doctrina **rusească**, reforma din anul 1945 se fundamenta pe rațiunea că mulți tineri erau morți în al Doilea Război Mondial și, pe de o parte, exista riscul ca multe succesiuni să devină vacante în lipsă de descendenți, iar, pe de altă parte, sărăcia populației cerea mecanisme de distribuire mai largă a averii⁸.

Pe cale de consecință, este eronată alegația că o normă născută în dreptul sovietic face parte din „tradițiile și datinile” moldovenilor. Din contra, istoria dreptului românesc ne arată constant că în prima clasă de moștenitori sunt incluși descendenții, și nu ascendenții privilegiați⁹.

⁷ În acest sens, în doctrina **germană**, D. LEIPOLD, §1924, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 1; W. ZIMMERMANN, *op. cit.*, p. 44, nr. 20; v. și H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 32, §4, nr. 6, care observă că, adeseori, copiii deja sunt „posesori” ai bunurilor lăsate de defunct, iar legea doar le acordă un temei juridic al deținerii. În același sens, în doctrina **franceză**, v. M. GRIMALDI, *op. cit.*, p. 99, nr. 127, care comentează: « C'est à l'égard des enfants, que l'on a faits et que l'on a élevés au fil de longues années, que les devoirs sont les plus vifs et l'affection la plus forte. Le second rang reconnu aux père et mère ainsi qu'aux frères et sœurs se justifie aussi sans peine : entre eux et le de cujus, il a dû jadis exister une communauté de vie, source de devoir et de tendresse. Seule, finalement, la priorité donnée aux ascendants plus éloignés sur les collatéraux ordinaires - par exemple aux grands-parents sur les oncles - peut laisser un certain sentiment d'arbitraire. » (trad. — „Asume față de copii, pe care i-am făcut și i-am crescut pe parcursul multor ani, îndatoririle sunt cele mai vii și afecțiunea este cea mai puternică. Al doilea rang, recunoscut tatălui și mamei, precum și fraților și surorilor, se justifică, la fel, ușor: între ei și de cujus a existat o comunitate de viață, sursă de îndatoriri și de tandrețe. Doar, în final, prioritatea dată ascendenților mai îndepărtați față de colateralii ordinari — de exemplu, bunicilor față de unchi — poate lăsa un anume sentiment de arbitrar.”)

⁸ E.Y. PETROV, *Comentariu la art. 1142, în Comentariul #Glossa la art. 1110–1185 CC FR, cit. supra*, p. 216, care susține mutarea părinților în clasa a II-a și în dreptul rusesc, argumentând că aceasta corespunde mai bine cu voința prezumată a lui de cujus. Adde E.Y. ПЕТРОВ, *Наследственное право России: состояние и перспективы развития (сравнительно-правовое исследование)*. — М.: М-Логос, 2017 [E.Y. PETROV, *Dreptul succesoral al Rusiei: situația și perspectivele dezvoltării (cercetare de drept comparat)*, Ed. M-Logos, Moscova, 2017], p. 19. Pentru o discuție purtată în dreptul **rusesc** privitor la aceeași reformă, de a muta părinții defunctului în clasa a II-a de moștenitori legali, v. video de la ședința Clubului Dreptului Familiei din 21 iunie 2021 → youtu.be/CxJfCeXRvc4

⁹ În perioada medievală, conform legii țării, copiii (bărbați) sunt moștenitori de gradul I, frații (dar nu surorile) — de gradul al II-lea, iar părinții — abia de gradul al III-lea, v. E. ARAMĂ, *Istoria dreptului românesc*, Ed. Reclama SA, Chișinău, 2003, p. 22. Legea țării din Moldova (sec. XV-XVI) păstrează clasele de moștenitori, *Idem*, p. 38; clasele rămân neschimbate în *Cartea românească de învățătură*, *Idem*, p. 58; în *Manualul lui Andronache Donici*, *Idem*, p. 74, iar în *Codul civil al lui Cuza*, transpus în Basarabia integral în 1928, părinții fac parte din clasa a II-a, evident, după modelul Codului Napoleon.

Mai mult, prof. moldovean PETRU NICHITIUC¹⁰, chiar în perioada sovietică, critica plasarea părinților în clasa I de moștenitori și propunea mutarea lor în clasa a II-a. Autorul argumenta propunerea prin existența unui sistem de asigurare socială îmbunătățit, comparativ cu perioada postbelică, dar și prin evoluția structurii familiei din marea familie rurală în mica familie nucleară (părinții și copiii minori).

Așadar, din rațiuni istorice, integraționiste și economice, Nota informativă la proiectul Legii nr. 133/2018¹¹ explica faptul că schimbarea „*consolidează clasa I ca fiind cea a descendenților defunctului și se asigură o adevărată devoluțiune, adică trecerea moștenirii către generațiile mai tinere. Totodată, se reduce numărul de moștenitori legali de clasa I și, astfel, se evită divizarea exagerată a proprietății*”. Indirect, modificarea **lărgeste libertatea testamentară**, fiindcă, în prezența descendenților lui *de jure*, părinții nu sunt chemați la moștenire și, prin urmare, nu sunt moștenitori rezervatari.

Legea nu abandonează părinții nevoiași ai defunctului. Bunicii inapți de muncă, care necesită sprijin material, în imposibilitatea întreținerii lor de către copiii majori apți de muncă sau de către soți (foștii soți), au dreptul la întreținere de la nepoții majori apți de muncă care dispun de mijloace suficiente (art. 88 C. fam.). Evident, părinții defunctului au o pretenție de întreținere și față de alte rude ale acestora conform C. fam.

Clasele de moștenitori legali sunt determinate:

8

- prin referință la **descendenții** defunctului, pe tulpini (*per stirpes*) (clasa I);
- prin referință la **părinții** defunctului, iar, în subsidiar, legea cheamă la moștenire descendenții acestora, pe tulpini (clasa a II-a);
- prin referință la **bunicii** defunctului, iar, în subsidiar, legea cheamă la moștenire descendenții acestora, pe tulpini (clasa a III-a).

Sistemul suferă o turnură în clasele a IV-a și a V-a de moștenitori legali, prin introducerea elementelor sistemului gradual în locul sistemului împărțirii pe tulpini¹², la moștenire fiind chemați:

- **străbunicii** defunctului și, în subsidiar, descendenții acestora (clasa a IV-a). Dacă la momentul deschiderii moștenirii străbunicii și străbunicile nu sunt în viață, legea cheamă la moștenire descendenții care se află într-un grad de rudenie mai apropiat cu defunctul, în cote egale, indiferent de tulpină (*per capita*);

¹⁰ P. NICHITIUC, *Drept succesoral...*, cit. supra, p. 75-76.

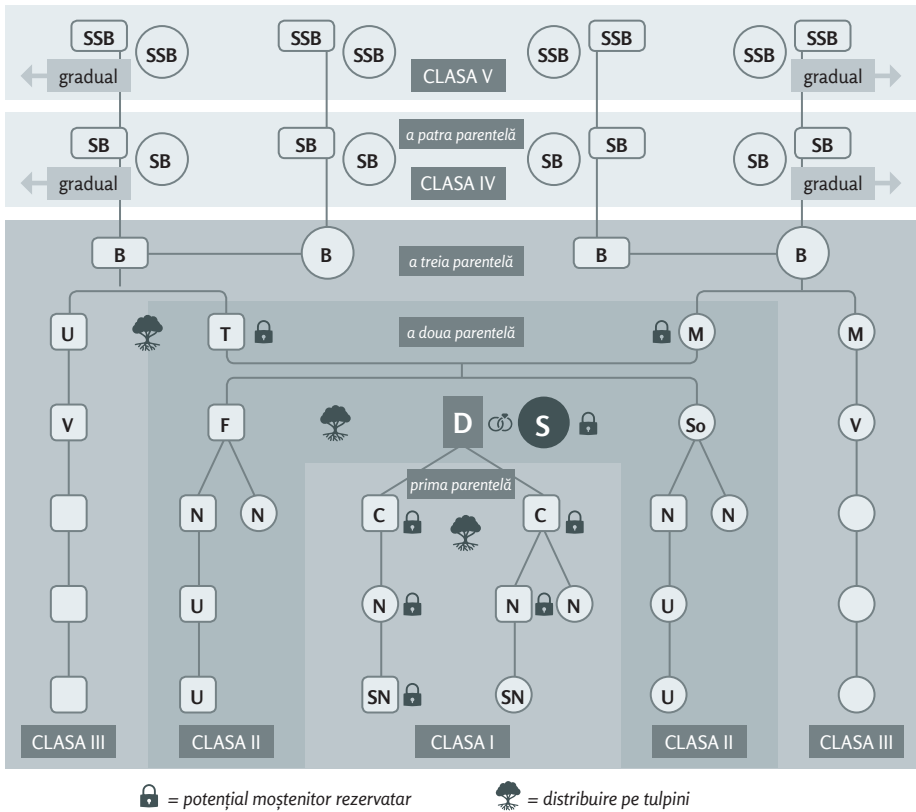
¹¹ Disponibilă: animus.md/adnotari/n_inf/

¹² Este deci inexact să susținem că sistemul gradual înlocuiește sistemul de parentelă, ci, în clasele a IV-a și a V-a, se aplică tot sistemul de parentelă, cu înlocuirea sistemului chemării pe tulpini cu sistemul gradual. În acest sens, v. K.W. LANGE, *op. cit.*, p. 172, §21, nr. 33; H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 32, §4, nr. 7;

— **strămoșii mai îndepărtați** ai defunctului și, în subsidiar, descendenții acestora (clasa a V-a). Și iarăși, în absența strămoșilor, legea cheamă la moștenire descendenții acestora care se află într-un grad de rudenie mai apropiat cu defunctul.

- 9 După modelul german, Codul nostru civil nu limitează gradul de rudenie până la care rudele lui *de cujus* sunt chemate la moștenire legală¹³. Avantajul lipsei acestei limite este că există șanse mai mari ca moștenirea să rămână în familie, și nu statului. Dezavantajul este că identificarea rudelor foarte îndepărtate poate fi un proces anevoios (→§8).

Schema *infra* descrie sistemul de parentelă, precum și soțul supraviețuitor (care stă în afara parentelei).

¹³ W. ZIMMERMANN, *op. cit.*, p. 44, nr. 23. Precizarea este importantă, fiindcă unele sisteme de drept limitează chemarea la moștenire a colateralilor ordinari, de exemplu, în dreptul **francez**, doar colateralii ordinari până la gradul al VI-lea de rudenie cu *de cujus* pot fi chemați la moștenire legală. În lipsa lor, moștenirea este vacantă, v. H., J. ET L. MAZEAUD, F. CHABAS, *op. cit.*, p. 81, nr. 754; PH. MALAURIE, C. BRENNER, *op. cit.*, p. 74, nr. 65. Aceeași limită o instituie dreptul **italian**, v. C.M. BIANCA, *op. cit.*, p. 247. Dreptul **românesc**, restrânge și mai mult chemarea la moștenire a colateralilor ordinari. Aici, doar colateralii până la gradul al IV-lea de rudenie inclusiv au vocație succesorală: unchii și mătușile (frații și surorile părinților), verii primari (copiii unchilor și mătușilor), precum și frații și surorile buniciilor defunctului (art. 983 alin. (1) Cod civil român), v. FR. DEAK, R. POPESCU, *op. cit.*, vol. I, p. 234, nr. 70; D. CHIRICĂ, *op. cit.*, p. 52, nr. 170.

Adițional, în cadrul claselor a II-a și a III-a, care pornesc de la ascendenții lui *de cujus*, funcționează sistemul **împărțirii pe linii** sau regula despicăturii (maternă/paternă; o pereche de bunici/cealaltă pereche ș.a.m.d.)¹⁴. Logica este aceeași ca și în cazul tulpinilor formate de copiii lui *de cujus*¹⁵. În clasa a II-a se formează linia paternă și linia maternă, iar în clasa a III-a – patru linii ale bunicii. Reglementarea face tot posibilul ca o cotă succesorală să se păstreze într-o linie și, totodată, are consecința că fratele drept sau sora dreaptă¹⁶ culege o cotă în virtutea ambelor linii, pe când fratele sau sora consangvină (pe linia tatălui) ori uterină (pe linia mamei) culeg mai puțin. Cota succesorală însă trece în cealaltă linie când linia este **stinsă** (→§6-36). Aceste linii sunt desconsiderate în clasele a IV-a și a V-a (art. 2181 alin. (2) enunțul 2) (→§6-43).

Dacă există cel puțin un moștenitor dintr-o clasă superioară, rudele din alte clase nu vin la moștenire (adică nici nu se consideră „moștenitori”), fiindcă clasele sunt chemate la moștenire doar câte una (art. 2184). Scopul și efectul art. 2184 este de a nu admite chemarea la moștenire a două clase de moștenitori simultan. Astfel, dacă *de cujus* a lăsat măcar un copil, nepot sau strănepot, acesta culege întreaga moștenire ca parte a clasei I, iar părinții, frații (clasa a II-a) nu sunt chemați la moștenire legală.

Principiul unicității clasei de moștenitori legali chemate la moștenire este înrădăcinat în dreptul succesoral comparat. Totuși, sistemul succesoral francez cunoaște o excepție numită fenta succesorală (fra. — *la fente*). Ea își are originea în dreptul cutumiar francez și este exprimată prin adagiul *paterna, paternis; materna, maternis*, adică bunurile care provin din linia paternă se duc înapoi la rudele din linia paternă, și tot așa cu bunurile din linia maternă¹⁷. Actualmente originea bunurilor este irelevantă¹⁸.

Fenta succesorală franceză are ca scop de a asigura egalitatea între linia paternă și cea maternă de rudenie și mecanismul ei constă în divizarea moștenirii în două părți, pe aceste două linii. Fiind restrânsă în domeniul său de aplicare în 2001, azi ea permite ca moștenirea să fie culeasă de mama defunctului (ascendent privilegiat, ordinul nr. 2) și de bunicii pe linie paternă a defunctului (ascendent ordinar, ordinul nr. 3). Ea însă nu se aplică dacă defunctul a lăsat un colateral privilegiat (frate, soră)¹⁹.

¹⁴ Numit în germană *das Liniensystem*. Aici linia înseamnă relația de ascendență dintre o persoană și părintele acesteia, v. K.W. LANGE, *op. cit.*, p. 173, §21, nr. 36. În același sens, în dreptul românesc, v. M. ELIESCU, *Moștenirea...*, *cit. supra*, p. 120.

¹⁵ În dreptul succesoral, diferența dintre figurile juridice *tulpină* și *linie* este că tulpina privește în sens descendent, pe când linia — în sens ascendent.

¹⁶ **Terminologie:** *frați și surori drepte* — născuți din același tată și din aceeași mamă. *Frații și surorile vitregi* se subdivid în: (a) *consangvin* — care au același tată, dar mame diferite și (b) *uterini* — născuți din aceeași mamă, dar din tați diferiți.

¹⁷ PH. MALAURIE, C. BRENNER, *op. cit.*, p. 76, nr. 68.

¹⁸ B. BEIGNIER, S. TORRICELLI-CHRIFI, *Libéralités et successions*, 5e éd., LGDJ, Paris, 2020, p. 218, nr. 340.

¹⁹ PH. MALAURIE, C. BRENNER, *op. cit.*, p. 77, nr. 73; B. BEIGNIER, S. TORRICELLI-CHRIFI, *op. cit.*, p. 218, nr. 341.

- 13 Dreptul **rusesc** cuprinde o normă specială care cheamă la moștenire un succesibil din clasele inferioare dacă, în ultimul an înainte de deschiderea moștenirii, el se afla în întreținerea lui *de cujus* (se vorbește, așadar, de o „clasă variabilă”)²⁰.

2. Devoluțiunea pe tulpini (*per stirpes*)

- 14 Art. 2178 cheamă la moștenire în cadrul clasei I descendenții defunctului. El cuprinde reguli pentru cazul când sunt mai mulți descendenți, precum și când unii descendenți au precedat. Membrii acestei clase nu culeg toți împreună moștenirea, ci se aplică sistemul moștenirii pe tulpini²¹. Fiecare copil al lui *de cujus* formează o tulpină în cadrul clasei I, iar tulpina își menține existența chiar dacă un copil al lui *de cujus* este decăzut de la moștenire pe oricare temei (în schema *infra*, este cazul tulpinii formate de C2). Un descendent îi **exclude** de la moștenire pe propriii săi descendenți, care sunt mai îndepărtați în grad de rudenie cu *de cujus* (art. 2178 alin. (2) — principiul *proximității în grad de rudenie* cu defunctul). Descendenții excluși de la moștenire nu sunt chemați de lege la moștenire și deci nu au statut de „moștenitor” (→§5).
- 15 Dacă un descendent de gradul I al lui *de cujus* nu este în viață la momentul deschiderii moștenirii (se spune „a precedat”), atunci propriii săi descendenți îi iau locul (*principiul substituției sau al reprezentării succesoriale*). Evident, descendenții din celelalte tulpini nu îi iau locul. Nu se cere să se verifice dacă descendentul care ia locul celui decăzut îndeplinește condițiile de a moșteni pe cel decăzut; în schema *infra*, nepotul N3 vine la moștenirea lui D ca descendent al lui D, și nu ca moștenitor al copilului decăzut C2.

Descendenții dintr-o tulpină moștenesc în cote egale (împărțirea pe capete, *per capita*). Același principiu se folosește în clasele a II-a și a III-a de moștenitori legali (art. 2179 alin. (3) și 2180 alin. (3) teza 1). Doar în clasele a IV-a și a V-a se introduce, **în loc** de sistemul împărțirii pe tulpini, sistemul gradual (art. 2181 alin. (2) și (3) și 2182 alin. (2)).

Aici se observă efectul parentelei. Dacă s-ar fi aplicat sistemul gradual, moștenirea era culeasă de cei mai apropiați în gradul de rudenie, și anume de către părinți (rude de gradul I ale lui *de cujus*), iar nu de nepoți (rude de gradul al II-lea ale lui *de cujus*). În termeni practici, de fiecare dată se preferă generația mai tânără.

²⁰ E.Y. PETROV, *Comentariu la art. 1148*, în *Comentariul #Glossa la art. 1110–1185 CC FR*, cit. *supra*, p. 233, care explică proveniența sovietică a normei (decretul din 27 aprilie 1918 privind abrogarea moștenirii și Codul civil al Republicii Sovietice Federale Socialiste Ruse din 1922).

²¹ Lat. — *per stirpes*; ger. — *der Erbfolge nach Stämmen*. K.W. LANGE, *op. cit.*, p. 172, §21, nr. 36, care vorbește de tulpini și subtulpini, atunci când descendentul decăzut lasă mai mulți descendenți.

3. Majorarea cotei succesoriale

Articolul 2189 reglementează cazul special când cota succesorală a unui moștenitor se majorează din cauza că un alt moștenitor legal a decăzut din dreptul la moștenire. El enunță o ficțiune de separație a părții sale inițiale și a părții majorate în scopul determinării cotelor succesoriale grevate de sarcini, legate și obligație de raport. El, așadar, face posibil efectul ca o cotă succesorală să fie doar parțial grevată; o grevare a unei părți să nu se reverse pe cealaltă parte din cota succesorală. 16

Ilustrație

D decedează, fiind supraviețuit de cei trei copii ai săi: C₁, C₂ și C₃. Alți descendenți nu există. În testament C₁ a fost grevat cu un legat („C₁, ca frate mai mare, să îl întrețină pe C₃ cu o rentă lunară de 5.000, până la atingerea vârstei de 21 de ani”). C₁, la fel, a primit o donație raportabilă în timpul vieții lui *de cujus*. După ce își face calculele, C₁ renunță la moștenire și, astfel, a decăzut de la moștenire. Prin urmare, cotele lui C₂ și C₃ se majorează de la 1/3 la 1/2. C₂ poate accepta moștenirea ori poate renunța la moștenire doar în integralitate (nu poate renunța la 1/6 pe linia lui C₁ și accepta 1/3 „a sa”). Totuși, legea îl protejează pe C₂ prin faptul că el va fi ținut să execute legatul în folosul lui C₃ și să execute eventualele sarcini doar în limita unei părți de 1/6 din moștenire (care nici măcar nu este o cotă succesorală de sine stătătoare).

În concluzie, majorarea cotei succesoriale prin decăderea altuia chemat la moștenire nu ar trebui să înrăutățească situația beneficiarului majorării cotei²².

III. CLASA I DE MOȘTENITORI LEGALI

Precizare prealabilă: Soțul supraviețuitor al lui *de cujus*, de asemenea vine la moștenire legală împreună cu moștenitorii legali de clasa I (art. 2185 alin. (1)). În acest caz, soțul supraviețuitor are o cotă succesorală de 1/4 din masa succesorală (→§7) și, conform art. 2185 alin. (3), doar restul de 3/4 se va supune regulilor de distribuire menționate în cele ce urmează. 17

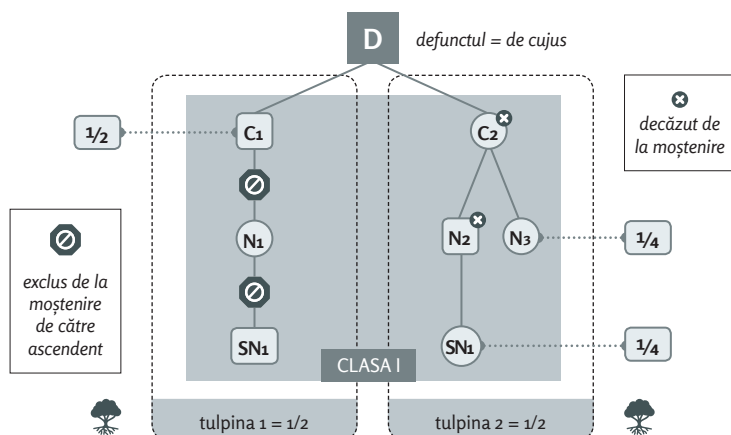
1. Principiul proximității de rudenie cu defunctul și moștenirea pe tulpini

După cursul natural al omenirii, bogăția trebuie să treacă la noile generații. Prin urmare, în clasa I de moștenitori intră descendenții defunctului — copilul, nepotul, strănepotul ș.a.m.d. 18

Dacă la momentul deschiderii moștenirii există mai mulți membri ai clasei I (ei toți formând o parentelă), atunci, conform art. 2178 alin. (2), se aplică principiul proxi-

²² S-a observat, pe bună dreptate, că termenul „majorare” este imprecis. Când un moștenitor legal decedează de la moștenire, nu se majorează cota succesorală a altui moștenitor, ci cuantumul cotei este mai mare chiar din momentul deschiderii moștenirii. În acest sens, v. H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 40, §4, nr. 16.

mității gradului de rudenie cu defunctul (*successio graduum*). Un descendent **excluse** de la moștenire legală pe descendenții care, prin el, se află în relație de rudenie cu *de cuius*. Bunăoară, nepotul lui *de cuius* (în schema *infra*, N1) nu moștenește dacă este în viață copilul lui *de cuius* (C1) din aceeași tulpină (aceeași linie dreaptă de rudenie). Excluderea descendenților mai îndepărtați de către descendenții mai apropiați este o expresie a sistemului de moștenire pe tulpini, deoarece fiecare tulpină este formată dintr-un copil al lui *de cuius* și toți descendenții care se trag din acest copil²³.

Sugestie practică: Indiferent că rezolvi o problemă de drept succesoral ca student sau ca practician în succesiuni, începe de la amplasarea tuturor actorilor implicați într-o schemă după modelul celor din prezenta lucrare.

2. Egalitatea între copii (tulpini)

- 20 Dacă *de cuius* este succedat de mai mulți copii, cotele lor succesoriale sunt egale. Fundamentul egalității rezidă în existența aceleiași relații dintre copii și *de cuius* (art. 2178 alin. (4)). Unul dintre obiectivele dreptului succesoral este de a menține egalitatea dintre tulpini²⁴. Sexul²⁵, vârsta și consecutivitatea nașterii nu joacă niciun rol. De asemenea, este irelevant dacă copiii provin din diferite căsătorii ale aceluiași părinte sau sunt născuți în afara căsătoriei părinților.

²³ D. LEIPOLD, §1924, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 19; pentru același principiu în dreptul românesc, v. D. CHIRICĂ, *op. cit.*, p. 44, nr. 130 și urm.

²⁴ H., J. ET L. MAZEAUD, F. CHABAS, *op. cit.*, p. 74, nr. 738.

²⁵ De la începutul sec. al XV-lea, în Moldova privilegiul bărbaților la moștenire este suprimat și în locul lui se impune vocația succesorală egală atât a bărbaților, cât și a femeilor în cote egale. De la începutul sec. al XV-lea, în Moldova, ficele moștenesc pământul deopotrivă cu feciorii, având cote egale, v. E. ARAMĂ, *op. cit.*, p. 38.

Dreptul succesoral modern nu operează cu asemenea criterii de discriminare cum ar fi dreptul de primogenitură (primul copil culege totul) sau distribuirea drepturilor succesoriale conform necesității ori meritului. Dacă sunt mai mulți comoștenitori, ei dobândesc cote succesoriale în întreaga masă succesorală, indiferent de conținutul ei (→§24). Abia într-o etapă ulterioară, cea a partajului succesoral, legea instituie cauze de preferință (ori testamentul poate cuprinde instrucțiuni de partaj) ca anumite bunuri (cum ar fi locuința ori o afacere) să se atribuie unui comoștenitor, iar ceilalți să primească bunurile succesoriale rămase ori să li se plătească o sultă pentru a asigura egalitatea la partaj. Testatorul poate chiar scuti și de această sultă, ceea ce constituie un legat prioritar acordat moștenitorului favorizat (→§25). Aceste instrumente de drept succesoral nu constituie succesiuni particulare (anomale), ci se înscriu în logica succesiunii universale²⁶.

3. Principiul substituirii (reprezentarea succesorală)

Moștenitorii din cadrul unei tulpini se vor determina, conform art. 2178 alin. (3), și pe baza principiului substituirii succesoriale²⁷. Cota succesorală pe care trebuia să o culegă copilul lui *de cujus* (descendent de gradul I; în schema *supra*, C2), dacă nu ar fi fost decăzut de la moștenire, trece, prin substituție, la descendenții de gradul al II-lea ai lui *de cujus* (e.g. nepoții, care totodată sunt descendenți de gradul I ai copilului decăzut de la moștenirea lui *de cujus*; în schema *supra*, N2 și N3), caz în care se produce distribuția cotei succesoriale pe capete în cadrul tulpinii (N2 — 1/4 și N3 — 1/4). Se afirmă că N2 și N3 formează câte o subtulpină²⁸ pentru a explica divizarea cotei succesoriale a copilului (C2 — 1/2) în două cote succesoriale (N2 — 1/4 și N3 — 1/4). Ei nu vor deține împreună cota de 1/2 a tulpinii, ci vor deține exclusiv fiecare cota sa de 1/4, fiindcă fiecare este arătat ca moștenitor în art. 2178 alin. (1) („descendenții defunctului”).

Art. 2178 alin. (2) se aplică nu numai copilului lui *de cujus*, ci, așa cum indică formularea sa, **tuturor descendenților**; deci el se aplică și în caz de aplicare a mecanismului substituirii.

²⁶ K.W. LANGE, *op. cit.*, p. 170, §21, nr. 28.

²⁷ În ger. — *Eintrittsprinzip* (principiul intrării); numit în doctrina franceză și română și *principiul reprezentării succesoriale*. Principiul se aplică în toate sistemele de drept succesoral moderne: pentru dreptul **românesc**, v. M. ELIEȘCU, *Moștenirea...*, *cit. supra*, p. 89 și urm.; pentru dreptul **rusesc**, v. E.Y. PETROV, *Comentariu la art. 1146*, în *Comentariul #Glossa la art. 1110–1185 CC FR*, *cit. supra*, p. 222 și urm.

Pe plan comparat, în dreptul **românesc** reprezentarea succesorală nu intervine în caz de renunțare la moștenire a copilului. Renunțarea copilului dintr-o tulpină exclude de la moștenirea cotei succesoriale care i-ar fi revenit copilului pe toți descendenții din tulpina sa (nepoți, strănepoți etc.). Aici trebuie să notăm critica argumentată a prof. DAN CHIRICĂ [D. CHIRICĂ, *op. cit.*, p. 41, nr. 121, nota de subsol nr. 2] față de soluția art. 967 alin. (1) C. civ. **român** de a nu fi preluat soluția reglementării corespondente de la art. 754 C. civ. **francez**, în care nepoții și alți descendenți au chemare la moștenire prin reprezentare succesorală chiar dacă copilul a renunțat la moștenire. C. civ. al Republicii Moldova, urmând arhitectura legislativă germană, nu se confruntă cu această problemă. Pentru o justificare *in extenso* a soluției românești, care însă nu este convingătoare, v. FR. DEAK, R. POPESCU, *op. cit.*, vol. I, p. 152 și urm., nr. 45.1.

²⁸ D. CHIRICĂ, *op. cit.*, p. 44, nr. 132.

Ilustrație (continuare)

Aplicat la schema *supra*, dacă C₁ nu era decăzut de la moștenire, la moștenire venea doar N₁ prin substituție, cu excluderea de la moștenire a lui SN₁. Subsumând norma art. 2178 alin. (2): „descendentul care este în viață la momentul deschiderii moștenirii” (= N₁) „îi exclude de la moștenire pe ceilalți descendenți” (= SN₁) „care se află în relații de rudenie cu defunctul” (D) prin intermediul celui dintâi” (= N₁; or, SN₁ este rudă a lui D prin N₁). SN₁ nu poate veni la moștenire sărind peste N₁ (*per saltum et omisso medio*).

- 23 În această arhitectură succesorală, se acordă preferință liniei descendente de rudenie, iar nu colateralilor lui *de cuius*, chiar dacă, de exemplu, fratele lui *de cuius* se află într-un grad mai apropiat de rudenie cu *de cuius* decât strănepotul lui *de cuius*²⁹. S-a observat, pe drept cuvânt, că, având în vedere principiul moștenirii pe tulpini și mecanismul substituției, pe de o parte, pot veni la moștenire descendenți de grade diferite de rudenie cu defunctul, iar, pe de altă parte, este posibil ca descendenți rude de același grad cu defunctul să primească din moștenire cote diferite, și nu egale³⁰. Această concluzie este confirmată de schema *supra*.

Doar când nu există niciun descendent din cadrul unei tulpini, cota succesorală trece la celelalte tulpini, majorându-le³¹ (→§6-16). În schema *supra* dacă SN₁ și N₃ deced de la moștenire (e.g. renunță la moștenire), C₁ devine unic moștenitor al lui *de cuius*.

- 24 **Fundamentul** instituției substituției se regăsește, „pe de o parte, în ideea de a sustrage devoluțiunea succesorală hazardului unei cronologii accidentale a deceselor, contrare celei firești (copii decedați înaintea părinților), iar, pe de altă parte, în asigurarea respectului egalității tulpinilor, pornind de la ideea că afecțiunea celui decedat față de succesorii săi, ca și sentimentul datoriei față de familie, nu se apreciază individual (pentru fiecare succesor în parte), ci față de tulpina pe care fiecare dintre aceștia o formează împreună cu descendenții săi”³².
- 25 Principiul egalității între copii (art. 2178 alin. (4)) se aplică nu numai copiilor lui *de cuius*, ci și copiilor altui descendent din cadrul tulpinii, chemat la moștenire prin substituție (reprezentare succesorală).

Ilustrație

D a lăsat trei copii (C₁, C₂, C₃), iar un copil (C₁) era precedat, dar a lăsat, la rândul său, trei nepoți (N₁C₁, N₂C₁, N₃C₁) ai lui *de cuius*.

Nepoții respectivi vor moșteni câte 1/9 din masa succesorală lăsată de către *de cuius*. Împreună vor moșteni cota succesorală de 1/3 ce se atribuie tulpinii formate de C₁. La rândul lor, C₂ și C₃ vor moșteni câte 1/3 fiecare.

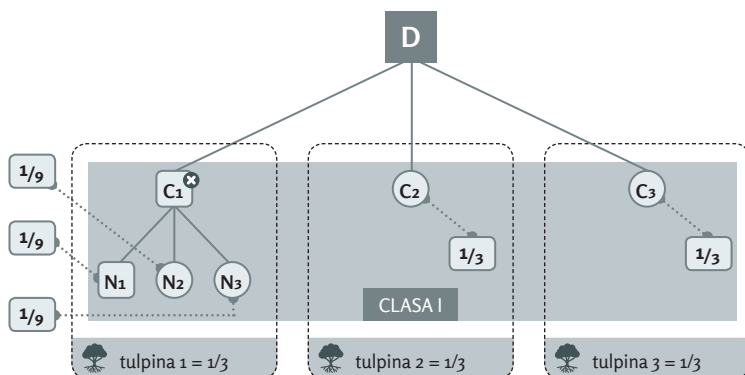
Aceste cote nu iau în calcul cota soțului supraviețuitor (dacă D era căsătorit).

²⁹ D. LEIPOLD, §1924, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 20.

³⁰ D. CHIRICĂ, *op. cit.*, p. 46, nr. 140.

³¹ D. LEIPOLD, §1924, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 20.

³² D. CHIRICĂ, *op. cit.*, p. 38, nr., 114.

Corelația cu soțul: Dacă *de cujus* avea descendenți și soț supraviețuitor, soțul culege 1/4 cotă succesorală (→§7). Celelalte 3/4 se distribuie în cadrul clasei I.

Substituirea conform art. 2178 alin. (3) nu constituie o transmitere a dreptului asupra cotei de la moștenitorul decăzut de la moștenire către descendentul care îl substituie³³. Din contra, descendentul din urmă dobândește, în temeiul legii, un drept de moștenire de sine stătător și, prin urmare, dreptul său nu depinde de circumstanțele care îl afectează pe moștenitorul decăzut de la moștenire (de exemplu, nedemnitatea celui decăzut sau faptul că el nu avea capacitate succesorală). La fel, relația succesorală dintre moștenitorul decăzut de la moștenire (e.g. C2) și descendentul care îl substituie (N3) nu are niciun impact asupra substituției.

26

Ilustrație

Dacă C1 a precedat, iar N3 a renunțat la moștenirea lui C1, această decădere a lui N3 de la moștenirea lăsată de C1 nu atrage și decăderea lui N3 de la moștenirea lui *de cujus* (D). În mod identic, nedemnitatea lui N3 de a moșteni pe C1 nu afectează dreptul lui N3 de a moșteni prin substituție pe D³⁴.

Din perspectiva conținutului însă, descendentul din urmă primește moștenirea în aceeași formă pe care ar fi primit-o cel decăzut de la moștenire³⁵. Aceasta se extinde și asupra obligației de raport al donației pe care o avea cel decăzut de la moștenire

³³ Se mai spune „vine la moștenire prin reprezentare”; preferința personală a autorului este de a evita expresia „prin reprezentare succesorală” și a folosi „prin substituție”, întrucât acest mecanism succesoral nu are nimic comun cu reprezentarea la încheierea actelor juridice civile și creează o falsă impresie pentru persoanele neinițiate că nepotul care vine la moștenire prin substituție cumva l-ar reprezenta pe copilul decăzut de la moștenire. În doctrina română chiar se folosesc termenii „reprezentant” și „reprezentat” în această materie, care, ni se pare, sunt de natură să adâncească confuzia.

³⁴ Pentru aceeași soluție în dreptul românesc, v. D. CHIRICĂ, *op. cit.*, p. 43, nr. 127; în dreptul francez, v. PH. MALAURIE, C. BRENNER, *op. cit.*, p. 80, nr. 78.

³⁵ D. LEIPOLD, §1924, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 21.

din cadrul tulpinii (art. 2516) care deja incumbă, în aceeași mărime, descendentului care îl substituie (→§25-108).

- 27 Formularea art. 2178 alin. (3) pare, la o primă privire, incompletă, fiindcă se referă doar la ipoteza decăderii de la moștenire prin predeces. De fapt, norma se aplică în egală măsură și când există un alt temei de decădere de la moștenire în sensul definit la art. 2176³⁶. Această soluție rezultă din textele de lege care reglementează celelalte temeiuri de decădere de la moștenire: art. 2400 alin. (2) — în cazul decăderii de la moștenire prin renunțare și art. 2174 alin. (2) — în cazul decăderii de la moștenire pe temeiul nedemnității (→§5).
- 28 Dacă un descendent este dezmoștenit prin testament (→§5-53) fără ca testatorul să fi desemnat vreun moștenitor (art. 2196), se consideră că descendenții celui dezmoștenit îl substituie. Aceasta rezultă, în primul rând, din formularea art. 2178 alin. (1), care declară că toți descendenții sunt, într-o primă etapă, moștenitori legali din clasa I, și doar venirea unui descendent mai apropiat (e.g. copilul (C1) lui *de cuius*) exclude de la moștenire, potrivit alin. (2) și (3), pe descendentul mai îndepărtat (e.g. nepotul (N1) lui *de cuius* născut din acel copil al lui *de cuius*). Dacă însă descendentul mai apropiat (C1) este exclus de la moștenire pe orice temei prevăzut de art. 2176, dreptul de moștenire independent al descendentului mai îndepărtat (N1) nu se exclude, ci se păstrează.
- 29 Într-o altă ipoteză, dezmoștenirea poate viza nu doar un descendent anume (e.g. C1), ci toată tulpina sa (N1, N2, SN1, SN2 etc.). În acest caz, art. 2178 alin. (3) nu se aplică, fiindcă se exclude de la aplicare chiar art. 2178 alin. (1) pe baza art. 2177, care instituie principiul priorității testamentului.

30 **Dispoziție testamentară — dezmoștenire a copilului**

- dezmoștenire directă a lui C1: Îl dezmoștenesc pe copilul meu C1.
- dezmoștenire indirectă a lui C1: Unicul meu moștenitor va fi C2.

Dispoziție testamentară — dezmoștenire a tulpinii

- dezmoștenire directă a lui C1 și a tulpinii sale: Îl dezmoștenesc pe copilul meu C1, precum și pe descendenții săi.
- dezmoștenire indirectă a lui C1 și a tulpinii sale: Unicii mei moștenitori vor fi C2 și, dacă el decede de la moștenire, descendenții săi.

³⁶ În același sens, H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 33, §4, nr. 9; D. LEIPOLD, §1924, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 29.

IV. CLASA A DOUA DE MOȘTENITORI LEGALI

1. Introducere

Părinții lui *de cuius* sunt moștenitori legali după toți descendenții lui *de cuius* (clasa I) și din acest motiv sunt plasați în clasa a II-a de moștenitori. În raport cu frații și surorile lui *de cuius* și descendenții lor, părinții au totuși prioritate. Faptul că nu se dă prioritate generațiilor mai tinere se explică prin proximitatea mai strânsă dintre copil și părinte decât dintre frați, precum și prin faptul că adeseori copilul deține bunuri care au fost transmise anterior de părinți ori că, tradițional, părintele a contribuit financiar la educarea și îngrijirea copilului. Prioritatea părinților este însă atenuată de lege prin împărțirea pe linii (art. 2179 alin. (3) enunțul 1) și anume atunci când un părinte este decedat, descendenții săi vin la moștenire prin substituie (reprezentare) ca moștenitori legali³⁷. 31

2. Dreptul de moștenire al părinților

În virtutea art. 2179 alin. (2), părinții sunt chemați la moștenire în cote succesoriale **egale** ca moștenitori legali. Cotele părinților sunt egale indiferent de faptul că un părinte a contribuit predominant la agonisirea lor de către *de cuius*. De asemenea, nu are nicio relevanță dacă părinții lui *de cuius* sunt căsătoriți între ei sau nu, când s-a născut *de cuius* ori când el a decedat. 32

Corelația cu soțul: Dacă *de cuius* avea părinți sau alți moștenitori din clasa a II-a și soț supraviețuitor, soțul culege $\frac{1}{2}$ cotă succesorală (\rightarrow §7). Cealaltă $\frac{1}{2}$ se distribuie în cadrul clasei a II-a.

3. Decăderea de la moștenire a părinților

Un părinte decedează de la moștenire dacă nu era în viață la momentul deschiderii moștenirii lui *de cuius*. Efectele decăderii din cauza predecesului mamei sau al tatei lui *de cuius* se aplică în egală măsură, și altor cazuri de decădere a lor de la moștenire, cum este decăderea ca urmare a renunțării la moștenire sau a nedemnității, precum și când succesibilul este dezmoștenit (\rightarrow §5). 33

Urmează să analizăm situația după cum a decăzut de la moștenire un singur părinte (a) sau ambii părinți ai lui *de cuius* (b).

a) Unul dintre părinți a decăzut de la moștenire

Dacă unul dintre părinții lui *de cuius* este decăzut de la moștenire, atunci, conform sistemului împărțirii pe linii, descendenții acestui părinte (indiferent că sunt născuți 34

³⁷ D. LEIPOLD, §1925, în *MuKoBGB*, cit. *supra*, nr. 1.

dintr-o căsătorie sau nu) culeg cota sa succesorală în locul acestuia (art. 2179 alin. (3) enunțul 1). Așadar, celălalt părinte (viu la momentul deschiderii moștenirii) al lui *de cuius* nu culege cota succesorală a părintelui precedent.

- 35 Totodată, se vor aplica cu adaptările corespunzătoare dispozițiile care țin de clasa I, din art. 2178 alin. (2)-(5). Astfel, în cazul decăderii părintelui de la moștenire, legea cheamă la moștenire copiii acestuia (frații și surorile lui *de cuius*). În locul fratelui sau surorii lui *de cuius* decăzute, cota sa o culeg descendenții fratelui sau surorii. Se observă deci că descendentul care este mai aproape în grad de rudenie de părintele decedat (de exemplu, fratele lui *de cuius*) îi exclude de la moștenire pe descendenții care se trag din el (copiii fratelui, adică nepoții de frate ai lui *de cuius* ș.a.m.d.), conform principiului proximității în grad de rudenie.
- 36 Numai dacă părintele decedat nu are niciun descendent ori ei toți sunt decăzuți de la această moștenire (situație numită *linie stinsă*), cota sa succesorală este culeasă de celălalt părinte al lui *de cuius* (art. 2179 alin. (3) enunțul 2) ori, dacă și celălalt părinte este decăzut de la moștenire, descendenții acestuia din urmă.

Ilustrație

D a decedat în 2020 fără a fi căsătorit și fără a avea copii. Părinții defunctului erau precedați (mama în 2008 și tatăl în 2010). Defunctul avea o soră (So) uterină (pe linia mamei lui D, dar fără a fi copil al tatălui lui D).

Este So unic moștenitor al lui D?

Art. 2179 alin. (1): So ca descendent al părintelui defunctului este moștenitor de clasa a II-a.

Art. 2179 alin. (3) enunțul 2: cota tatălui trece la mama (fiindcă tata nu are descendenți).

Art. 2179 alin. (3) enunțul 1: So, ca descendent al mamei, culege întreaga moștenire (cota de 1/2 a mamei și cota de 1/2 culeasă de mamă în locul tatălui).

Este irelevant că So nu este descendent al tatălui. Ea culege cota de 1/2 a tatălui ca descendent al mamei.

Nu contează dacă mama sau tata a precedat primul.

Ideea că cota de 1/2 ar trebui să treacă la moștenitorii de clasa a III-a trebuie respinsă în virtutea principiului unicității clasei chemate la moștenire (art. 2184).

b) Ambii părinți au decăzut de la moștenire

- 37 Dacă ambii părinți ai defunctului sunt decăzuți de la moștenire, cota lor succesorală trece la descendenții părinților (art. 2179 alin. (3)). Pentru a determina care descendent al fiecărui părinte vine la moștenire, și în ce cotă succesorală, se aplică regulile art. 2178 privind moștenitorii legali de clasa I. Așadar, fiecare copil al părintelui decăzut (cu excepția defunctului însuși) va forma o tulpină, iar dacă unul dintre copiii părintelui defunctului este decăzut de la moștenire, nepoții părintelui defunctului, din acea tulpină, moștenesc în cote egale.

Ilustrație

D a decedat în 2020 fără a fi căsătorită și fără a avea copii.

Părinții defunctului erau predecedați (mama în 2010 și tatăl în 2008). Defunctul avea trei surori și un frate, din aceeași părinți, dintre care trei surori (S₂, S₃, S₄) erau în viață când D a decedat și au acceptat moștenirea, iar fratele (F₁) a predecedat în 2017, dar are doi copii (N₁F₁ și N₂F₁).

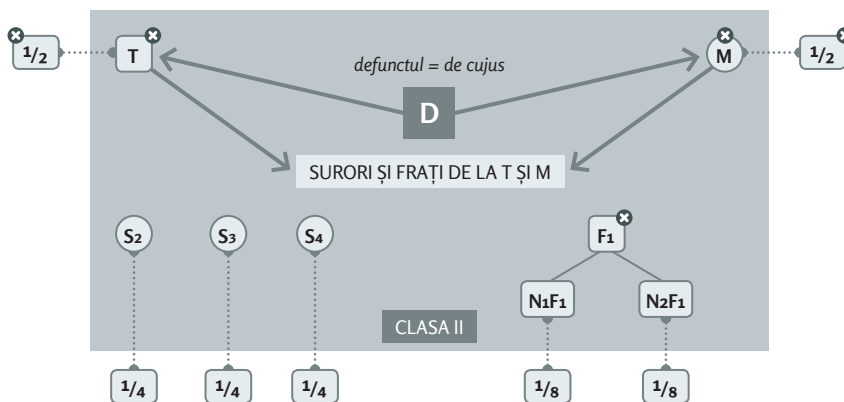
Nepoții de frate (N₁F₁ și N₂F₁) sunt și ei moștenitori ai defunctului?

Art. 2179 alin. (1): descendenții părinților defunctului sunt moștenitori de clasa a II-a.

Art. 2179 alin. (3): dacă părinții deced, culeg descendenții părinților conform regulilor moștenirii legale aplicabile pentru clasa I.

Așadar, în privința moștenirii lui D, fiecare părinte a lăsat 4 tulpini în cote egale (art. 2178 alin. (4)), iar cei doi nepoți de frate moștenesc cota de 1/4 a fratelui F₁, în cote egale (art. 2178 alin. (5)), adică fiecare nepot — câte 1/8 din masa succesorală a lui D.

Nepoții nu trebuie dezavantajați deoarece tatăl lor a decedat prea devreme.

Trebuie să se facă distincție dacă descendenții sunt comuni sau doar ai unuia (numiți și unilaterali). Descendentul culege moștenirea părintelui cu care se află în legătură de rudenie. Dacă a predecedat părinții lui *de cujus*, ei nefiind căsătoriți și neavând copii, și au rămas în viață două fiice ale părinților săi (surori drepte ale lui *de cujus*) și un fiu al unui părinte dintr-o căsătorie anterioară (frate vitreg al lui *de cujus*), atunci surorile depline sunt moștenitori cu câte o cotă de 5/12, pe când fratele vitreg va culege o cotă de 1/6³⁸.

38

Bunicii și, subsidiar, descendenții acestora, adică moștenitorii clasei a III-a (art. 2180), sunt chemați la moștenire legală dacă părinții decăzuți nu lasă niciun descendent care să culegă moștenirea (art. 2184). Așa cum s-a arătat deja (→S6-36), un descendent al doar unuia dintre părinți exclude de la moștenire străbunicii și descendenții lor (care

39

³⁸ H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 34, §4, nr. 11; D. LEIPOLD, §1925, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 5.

sunt clasa a III-a de moștenitori, iar art. 2184 oprește ca două clase să vină simultan la moștenire), iar dacă *de cuius* nu era căsătorit, acel descendent culege întreaga moștenire. Aceeași regulă se aplică atunci când este în viață un descendent al doar unuia dintre părinți, ambii părinți fiind precedeați, iar *de cuius* era căsătorit sub rezerva că soțul supraviețuitor culege 1/2 din moștenire (art. 2185 alin. (1)).

Spre deosebire de moștenitorii din clasa I, moștenitorii din clasa a II-a nu sunt ținuti la raportul donațiilor (art. 2515; →§25-105).

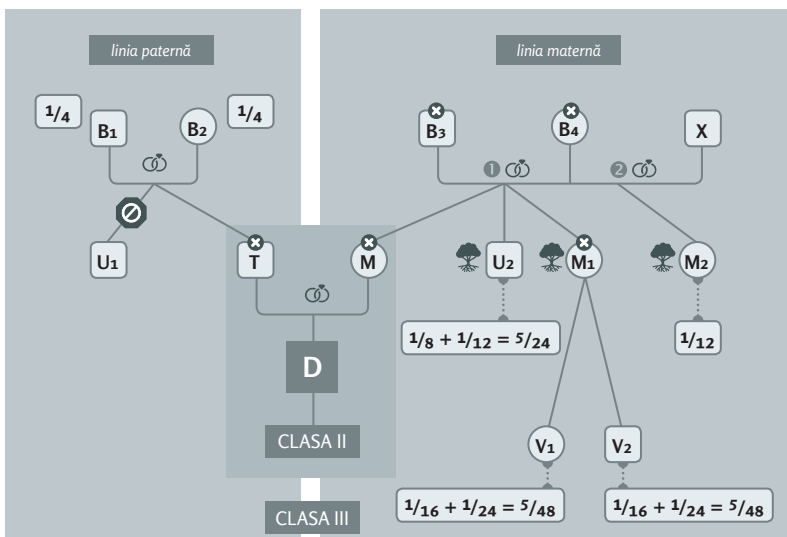
V. CLASA A TREIA DE MOȘTENITORI LEGALI

1. Chemarea la moștenire în cadrul clasei

- 40 Bunicii lui *de cuius* și descendenții acestora sunt chemați la moștenire în cadrul clasei a III-a de moștenitori (art. 2180). În raport cu unchiile și mătușile lui *de cuius* și descendenții lor, bunicii se bucură de chemare prioritară, din cauza proximității mai strânse dintre nepot și bunic decât dintre unchi și nepot de frate.

Corelația cu soțul: Dacă *de cuius* avea bunici și soț supraviețuitor, soțul culege 1/2 cotă succesorală. Dacă însă bunicii nu erau în viață, soțul supraviețuitor culege întreaga moștenire și exclude de la moștenire celelalte rude din clasa a III-a, adică pe unchi, mătuși, veri ș.a.md. (→§7).

- 41 Regulile clasei a II-a se aplică corespunzător în cadrul clasei a III-a. Bunicii sunt chemați la moștenire în cote succesorală egale, fiecare din ei formând o linie, iar copiii acestora — tulpini. Vom explica în ilustrația *infra*.

Ilustrație³⁹

Defunctul D lasă după el bunicii pe linia tatălui B₁ și B₂ și fiul lor (unchiul defunctului) U₁. Bunicii pe linia mamei, B₃ și B₄, au precedat. Pe lângă mama lui *de cujus*, din căsătoria lor s-au născut doi copii, U₂ și M₁. În timp ce U₂ este încă în viață, M₁ este precedată. Sunt în viață doi copii de ai săi, verii lui *de cujus* V₁ și V₂. Suplimentar, este în viață M₂, fiu al bunicii pe linia mamei, din altă căsătorie a ei, cu X.

1. Întrucât defunctul nu are descendenți și, în plus, părinții săi au decedat înainte de a lăsa alți descendenți, legea cheamă la moștenire rudele din clasa a III-a: bunicii defunctului și descendenții lor (art. 218o alin. (1)).

2. Dacă toți bunicii sunt în viață, moștenesc numai ei (art. 218o alin. (2)). Deci ei exclud descendenții de la moștenire. În ilustrație, unchiul U₁ nu este chemat la moștenire, deoarece părinții săi sunt încă în viață. La fel, U₁ nu poate lua locul bunicilor pe linia mamei precedați, B₃ și B₄, întrucât U₁ nu este descendent al B₃ și B₄; el este rudă cu defunctul pe linia tatălui (art. 218o alin. (3) enunțul 1).

3. Bunicii ar fi moștenit în cote succesoriale egale, adică $\frac{1}{4}$ (art. 218o alin. (2)). Întrucât bunicul B₃ nu mai este în viață, îi iau locul descendenții U₂ și M₁ (art. 218o alin. (3) enunțul 1). În consecință, cota de $\frac{1}{4}$ cuvenită bunicului se deferă în părți egale la U₂ și tulpina lui M₁ (fiecare câte $\frac{1}{8}$).

Bunica B₄, care era precedată și ea, este înlocuită de descendenții ei, și anume U₂, M₁ și M₂. Cota de $\frac{1}{4}$ care se cuvenea bunicii se deferă în trei părți egale, astfel încât fiecare descendent culege $\frac{1}{12}$. Deci U₂ culege $\frac{1}{8}$ (în locul tatălui său) + $\frac{1}{12}$ (în locul mamei sale) = $\frac{5}{24}$, în timp ce M₂ (în locul mamei sale) culege $\frac{1}{12}$.

4. În locul mătușii M₁, precedate, conform regulilor aplicabile clasei I (art. 2178 alin. (5)), la moștenirea cotei de $\frac{5}{24}$ vin descendenții ei (art. 2178 alin. (3)), verii V₁ și V₂, care culeg fiecare:

— pe linia lui B₃, jumătate din $\frac{1}{8}$, adică o cotă succesorală de $\frac{1}{16}$;

— pe linia lui B₄, jumătate din $\frac{5}{24}$, adică o cotă succesorală de $\frac{5}{48}$.

5. Într-un scenariu diferit, dacă din căsătoria bunicilor mamei (B₃ și B₄) se naște doar mama lui *de cujus* (M), cota bunicului B₃ ar fi revenit bunicii B₄ pe linia mamei dacă aceasta ar mai fi în viață (v. art. 218o alin. (3) enunțul 2), care dispune că „cota succesorală a acestuia trece la celălalt bunic din perechea respectivă”). Astfel, B₃ avea să obțină și cota de $\frac{1}{4}$ care se cuvenea lui B₄, iar în final ea culegea $\frac{1}{2}$ din toată moștenirea.

Deoarece în ilustrație bunica B₄ a precedat și ea, în locul ei vine la moștenire și descendentul ei M₂ (art. 218o alin. (3) enunțul 2).

Această ilustrație arată clar cât de departe este transpus sistemul împărțirii pe linii în cadrul sistemului de parentelă. Atâta timp cât este posibil, cota succesorală a unui bunic precedat rămâne în linia corespunzătoare (aici: maternă). Ea nu se transmite celui alt bunic din aceeași linie, ci revine și descendenților celui alt bunic dacă celălalt bunic a precedat (aici: copilului bunicii din căsătoria cu X). Decăderea de la moștenire a bunicilor dintr-o

³⁹ După H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 38-39, §4, nr. 15.

linie (B₃ și B₄) nu aduce avantaje bunicilor din cealaltă linie (B₁ și B₂) atâta timp cât mai există un descendent (M₂) al unuia dintre bunicii care au decăzut.

6. Numai atunci când o pereche de bunici a decăzut și nu este chemat la moștenire niciun descendent nici măcar al unuia din perechea de bunici, cota succesorală care s-ar fi cuvenit acestei linii trece la cealaltă linie (art. 218o alin. (4)).

2. Confuzii care trebuie evitate

- 42 Uneori apar confuzii când nu există moștenitori de clasa I, iar părinții defunctului erau precedeați. Art. 2179 cheamă la moștenire, în cadrul clasei a II-a, descendenții părinților defunctului. Soluția de a chema la moștenire și rudele mai îndepărtate, descendenții bunicilor defunctului, este greșită, fiindcă aceștia fac parte din clasa a III-a de moștenitori, care este chemată de lege la moștenire doar când ea nu este culeasă măcar de un moștenitor legal din clasa a II-a.

Ilustrație

D a decedat fără copii și fără a fi căsătorit, nelăsând un testament. Părinții săi (M și T) sunt precedeați. D a lăsat în viață, pe linia mamei M, o soră (So) din altă căsătorie a mamei (cu TS). Astfel, So nu este descendenta lui T, ci doar a lui M. So culege, în temeiul art. 2179, cota succesorală a mamei M (1/2). T nu a lăsat descendenți (decât D). Conform art. 2179 alin. (3) enunțul 1, cota succesorală a lui T (1/2) rămâne în clasa a II-a (trece la M) și revine tot către So prin substituție, deși între T și So nu există relație de rudenie. Principiul unicității clasei chemate la moștenire, prevăzut de art. 2184, este nesocotit dacă cota succesorală a lui T ar fi distribuită în cadrul clasei a III-a moștenitorilor legali ai lui D.

Principiul moștenirii de către rude se păstrează, fiindcă D și So sunt rude.

VI. CLASELE A PATRA ȘI A CINCEA DE MOȘTENITORI LEGALI

Corelația cu soțul: Dacă *de cuius* avea soț supraviețuitor, clasa a IV-a sau, după caz, a V-a nu sunt chemate la moștenire (→§7).

1. Clasa a patra

- 43 Clasa a IV-a cuprinde **străbunicii** defunctului și, în subsidiar, descendenții acestora (art. 2181). Cotele lor succesoriale sunt egale, însă sistemul împărțirii pe linii și pe tulpini nu se mai aplică, ci se trece la sistemul gradual⁴⁰: dacă la momentul deschiderii moștenirii străbunicul și/sau străbunica sunt în viață, moștenesc numai ei (art. 2181 alin. (2)). Așadar, unicul străbunic în viață (din opt străbunicii posibili) culege întreaga moștenire⁴¹. Dacă sunt mai mulți, ei moștenesc în cote succesoriale egale, indiferent de faptul dacă aparțin aceleiași linii sau unor linii diferite. Trecerea

⁴⁰ W. ZIMMERMANN, *op. cit.*, p. 53, nr. 41.

⁴¹ K.W. LANGE, *op. cit.*, p. 177, §21, nr. 50.

la sistemul gradual are ca scop de a reduce numărul de comoștenitori și de a evita pulverizarea masei succesoriale⁴².

Urmând speranța de viață, se poate presupune că străbunii vor fi precedați lui *de cuius*, iar în mod realist în cadrul acestei clase legea va chema la moștenire descendenții care se află într-un grad de rudenie mai apropiat cu defunctul, în cote egale, indiferent de tulpină (*per capita*), adică mătuși mari, unchii mari, verii care descind din aceștia. Aici, sistemul gradual influențează sistemul de parentelă.

Ilustrație

Ca urmare a procedurii somării publice a moștenitorilor (→§8-7) sau a cercetărilor unui genealogist contractat de custodele masei succesoriale desemnat de notarul care desfășoară procedura succesorală (→§21), s-a stabilit că *de cuius* avea o mătușă mare MM₁ (gradul IV de rudenie) pe linia unui străbunic (SB₁) și doi veri V₁MM₂ și V₂MM₂ (gradul V de rudenie) descendenți ai altei mătuși mari (MM₂) pe linia altui străbunic (SB₈). Deoarece MM₁ este mai aproape în grad de rudenie decât V₁MM₂ și V₂MM₂, MM₁ culege întreaga moștenire lăsată de *de cuius*.

2. Clasa a cincea

În fine, clasa a V-a este formată din **strămoșii mai îndepărtați** ai defunctului și, în subsidiar, descendenții acestora (art. 2182). Și iarăși, în absența aproape certă a strămoșilor respectivi, legea cheamă la moștenire descendenții acestora, care se află într-un grad de rudenie mai apropiat cu defunctul. În rest, se aplică reglementările aferente clasei a IV-a.

44

VII. ÎNTREȚINEREA MAMEI MOȘTENITORULUI CONCEPT

Potrivit art. 2408 enunțul 1, în cazul unui *nasciturus* (și anume dacă nașterea moștenitorului se va produce după deschiderea moștenirii), mama care nu este în stare să se întrețină singură are dreptul să ceară până la naștere acordarea întreținerii corespunzătoare situației sale din masa succesorală. Norma este o noutate pentru dreptul nostru succesoral și are un scop clar de ocrotire a viitorului moștenitor și de favorizare a nașterii lui cu succes, dar și din rațiuni de interes social și umanism⁴³. Acest drept al mamei nu poate fi înlăturat prin testament atâta timp cât ea poartă un moștenitor, nedezmoștenit în mod valabil.

45

Prezentarea unui simplu certificat medical care confirmă sarcina este suficientă cu condiția că calitatea de moștenitor al fătului este clară. Creditor al întreținerii nu este *nasciturus*, ci **femeia însărcinată** însăși. Nu se cere ca ea să fie un moștenitor,

⁴² L. MICHALSKI, J. SCHMIDT, *op. cit.*, p. 20, nr. 71.

⁴³ J. SCHMIDT, §1963, în *Erman/BGB, cit. supra*, p. 5690, nr. 1.

ci doar să poarte un moștenitor *nasciturus*. Ea trebuie să demonstreze că nu se poate întreține din veniturile proprii. Faptul că există și alte rude obligate să o întrețină nu afectează dreptul ei de a fi întreținută din contul masei succesoriale, fiindcă beneficiar final al întreținerii este chiar *nasciturus*⁴⁴.

- 46 Obligația de întreținere este o **obligație a masei succesoriale**. Ea se execută, din contul masei, de către moștenitori ori de către altă persoană care acționează în numele masei (executorul testamentar, custodele sau administratorul masei).

În cazul în care alături de *nasciturus* sunt chemate la moștenire și alte persoane, întreținerea se execută în limita cotei succesoriale a copilului. La determinarea mărimii cotei succesoriale se prezumă că se va naște un singur copil (art. 2408 enunțul 2).

Standardul întreținerii este cel de întreținere „corespunzătoare situației” mamei. Astfel, volumul întreținerii are ca scop **menținerea nivelului de viață** pe care mama îl avea înainte de a fi devenit însărcinată cu *nasciturus* și acoperă atât cheltuielile ei de trai și alimentație personale, cât și cele generate de **starea de sarcină** (medicamente; vizite la doctor; intervenții speciale); ele chiar includ și cheltuielile de naștere și postnaștere⁴⁵, dar nu de creștere mai departe a copilului.

Întreținerea se **limitează** temporal la momentul nașterii sau întreruperea sarcinii. Chiar dacă mama a primit efectiv întreținerea, dar copilul nu se mai naște viu, ea nu este ținută la restituție. Legea nu prevede condiția întreținerii ca copilul să se nască viu⁴⁶. Sigur, dacă femeia a falsificat starea de graviditate, întreținerea se supune restituției conform regulilor îmbogățirii nejustificate ori, mai costisitor pentru femeie, celor privind răspunderea delictuală, conform principiului concurenței acțiunilor (art. 1980).

- 47 Chiar dacă cauzele de întreținere se judecă de urgență și în mod prioritar (art. 192 alin. (3) CPC), riscul este mare că hotărârea judecătorească va fi pronunțată abia după nașterea moștenitorului *nasciturus*. Hotărârea se supune executării imediate (art. 256 alin. (1) lit. a) CPC).

Observație practică: femeia căreia i se refuză întreținerea datorată în mod legal conform art. 2408 poate suporta cheltuielile prin contractarea unui credit. Mărirea întreținerii, precum și întregul cost al creditului (dobânzi etc.), poate fi recuperat de ea ulterior, pe calea unei acțiuni în executare silită, de la masa succesorală.

⁴⁴ D. LEIPOLD, §1963, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 4.

⁴⁵ D. WEIDLICH, §1963, în *Palandt/BGB, cit. supra*, p. 2312, nr. 2.

⁴⁶ J. SCHMIDT, §1963, în *Erman/BGB, cit. supra*, p. 5691, nr. 8;

VIII. RUDENIA

1. Ideea generală

În considerentele de mai sus s-a operat cu noțiunea de „rude”. A venit timpul să o definim. **Rudenia** este o figură juridică asupra căreia se apleacă dreptul familiei. Potrivit Codului familiei (C. fam.), rudenia este legătura bazată pe descendența unei persoane dintr-o altă persoană sau pe faptul că mai multe persoane au un ascendent comun. În primul caz, rudenia este în linie dreaptă, iar în al doilea caz – în linie colaterală (art. 45 alin. (1)). Din acest text de lege putem desprinde sensul noțiunii de descendent — legătura unei persoane cu acei care descind din ea, plecând de la părinte spre copil și tot așa⁴⁷. Prin urmare, în dreptul succesoral descendent este orice persoană care provine din cel care a lăsat moștenirea, cum ar fi copilul, nepotul, strănepotul etc. Cu alte cuvinte, ei sunt rudele pe linie dreaptă descendentă față de *de cuius*. Se asimilează descendentului adoptatului lui *de cuius* (→S6-59).

48

Orice alte persoane nu pot fi calificate ca rude în sens legal, chiar dacă conform obiceiurilor ele sunt privite ca membri ai familiei mari și sunt colocvial numite „rude”. Avem în vedere aici:

— persoana care este soț al defunctului sau soțul rudei defunctului. La fel, rudele soțului defunctului (socrii, cumnații etc. defunctului) nu au statut de rudă a defunctului, ci doar de „afin” (art. 45 alin. (3) C. fam.);

— persoana care îndeplinește funcția de tutore, curator sau alt ocrotitor al minorului sau al adultului sub ocrotire nu devine rudă al celui ocrotit prin simplul fapt al deținerii acestui statut de ocrotitor;

— persoanele unite doar pe cale religioasă (e.g. cumetri, nași etc.).

Ilustrație

D a decedat fără testament. El a lăsat o fiică (F1) din prima căsătorie (cu S1) și un „fecior vitreg” (F2) din a doua căsătorie (cu S2). S2 era predecedată. F2 avea grijă de D ca un fecior adevărat, ei locuind împreună ca o familie veritabilă.

Deoarece F2 nu este rudă a lui D și nici nu a fost adoptat de D, el nu devine moștenitor legal al lui D. D ar fi putut să suplinească lacuna prin întocmirea unui testament în folosul lui F2. În absența testamentului, fiica F1 culege toată moștenirea.

⁴⁷V. CEBOTARI, *Dreptul familiei*, ed. a III-a, Reclama, Chișinău, 2014, p. 59; identic în dreptul german, v. H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 28, §4, nr. 1.

2. Irelevanța stării civile a părinților copilului

- 49 Drepturile succesoriale ale copilului nu sunt afectate de faptul dacă el este născut în cadrul căsătoriei părinților sau în afara ei⁴⁸ (inclusiv dacă căsătoria se anulează), este produsul unui viol sau chiar al unui incest. Orice alt tratament decât cel de egalitate ar constitui o discriminare și ar fi inacceptabil.

Legislația anacronică a unor state europene⁴⁹, care au întârziat să o reformeze, a fost obiect de critică în mai multe cauze judecate de CtEDO. Așadar, în cauza *Marckx vs Belgia*⁵⁰ s-a reținut ca fiind discriminatorii și, prin urmare, contrare CEDO dispozițiile dreptului belgian, bazat pe Codul civil Napoleon, care oferea copiilor naturali (născuți în afara căsătoriei) o vocație succesorală inferioară celei a copiilor legitimi (născuți în cadrul căsătoriei) și care îi lovea de o incapacitate parțială de a primi liberalități. Merită atenție următoarele considerente ale CtEDO:

„51. Reclamanții privesc drepturile patrimoniale pe care le pretind ca făcând parte din drepturile lor familiale și, pe cale de consecință, fiind reglementate de art. 8. Acest raționament este contestat de Guvern. Nici majoritatea din Comisie nu este de acord cu reclamanții, dar, așa cum a indicat în ședință Delegatul Principal, o minoritate de șase membri consideră dreptul la moștenire dintre copil și părinți, precum și dintre nepoți și bunici, a fi într-atât de strâns legate de viața de familie încât ele intră în sfera art. 8.

52. Curtea partajează viziunea minorității. Chestiunile de moștenire legală – și de dispoziție – dintre rude apropiate demonstrează conexiunea intimă cu viața de familie. Viața de familie nu include doar relațiile sociale, morale sau culturale, de exemplu, în sfera de educație a copiilor; ea de asemenea cuprinde interese de natură materială, după cum o arată, printre altele, obligațiile de întreținere și poziția ocupată în sistemele naționale de drept ale majorității statelor contractante de instituția rezervei succesoriale din masa succesorală (*réserve héréditaire*). Deși drepturile de moștenire în mod normal nu sunt exercitate decât după decesul titularului masei succesoriale, adică atunci când familia suportă o schimbare ori chiar se destramă, aceasta nu înseamnă că nicio chestiune nu poate apărea privitor la

⁴⁸ Art. 50 C. fam.: „Copiii născuți în afara căsătoriei au aceleași drepturi și obligații față de părinții și rudele lor ca și cei născuți de la persoane căsătorite.”

⁴⁹ În dreptul **roman primitiv** copilul din afara căsătoriei nu moștenește de tatăl său și nici pe mama sa. Odată cu transformarea familiei civile (bazată pe agnație) în familie bazată pe legătura de sânge (cognată), se recunoaște dreptul de a moșteni după mama copilului în afara căsătoriei. Regimul practic a continuat în dreptul medieval și în codurile napoleonice. În **România** eliminarea discriminării succesoriale a avut loc prin Decretul-lege nr. 130 din 2 aprilie 1949 privind abrogarea art. 304 din Codul civil al lui Cuza, recunoscând expres copilului din afara căsătoriei drepturi succesoriale, indiferent că ar fi simplu, adulterin sau incestuos, v. M. ELIESCU, *Moștenirea...*, cit. supra, p. 103. În cursul său ținut în anii 1910-1911 la Universitatea din București, prof. ISTRATE N. MICESCU comenta discriminarea „copiilor naturali” în raport cu „copiii legitimi”: „Într-adevăr, pe când copii legitimi sunt așteptați cu pregătiri, copiii naturali sosesc neașteptați. Și în cazurile rare când sunt primiți, sunt primiți cu regrete. Aceasta nu înseamnă ca față de ei diferitele legislații pozitive să mențină dispozițiile adunate ca ultimă creație a spiritului de dreptate, ca ultimă imaginație a echității.”, v. I.N. MICESCU, *Curs de drept civil. Succesiunile ab intestat* (ed. îngrijită de F. CIUTACU), Ed. Themis Cart, Slatina, 2005, p. 53.

⁵⁰ Cererea nr. 6833/74, hotărârea din 13 iunie 1979.

aceste drepturi înainte de deces: distribuția masei succesoriale poate fi reglementată, și în practică destul de frecvent este reglementată, printr-un testament ori un cadou în privința unei viitoare moșteniri (*avance d'hoirie*); prin urmare, ea reprezintă o trăsătură a vieții de familie care nu poate fi ignorată.

53. Cu toate acestea, nu este o cerință a art. 8 ca un copil să aibă dreptul la o anumită cotă din masele succesoriale ale părinților săi ori chiar ale altor rude apropiate: în materia drepturilor patrimoniale de asemenea, art. 8, în principiu, lasă alegerea mijloacelor statelor contractante pentru a permite fiecăruia să ducă o viață de familie normală (vezi paragraful 31 de mai sus) și o asemenea îndreptățire nu este indispensabilă pentru a urmări o viață de familie normală. În consecință, restricțiile pe care Codul civil al Belgiei le pune pe drepturile de moștenire legală ale Alexandrei Marckx nu sunt, prin ele însele, în conflict cu Convenția, adică, dacă ele sunt examinate independent de motivele instituirii restricțiilor. O logică similară urmează a se aplica chestiunii privind dispozițiile voluntare.

54. Pe de altă parte, distincția făcută în aceste două domenii dintre copiii „legitimi” și „nelegitimi” ridică o problemă cu art. 14 și 8 când sunt privite coroborat. [...]

59. Însumat, Alexandra Marckx a fost victima încălcării art. 14, coroborat cu art. 8, din cauza restricțiilor asupra capacității de a primi bunuri de la mama ei și de excluderea totală a dreptului de moștenire legală privitor la masa succesorală a rudelor sale apropiate pe linia mamei.”

3. Filiația

a) Principiul

Conform art. 46 al C. fam., drepturile și obligațiile reciproce ale părinților și copiilor rezultă din proveniența copiilor, atestată în modul stabilit de lege. Proveniența copiilor de la anumiți părinți se numește *filiație*. Filiația este raportul de descendență dintre un copil și fiecare dintre părinții lui. Filiația sa față de mamă se numește *maternitate*, iar cea față de tată se numește *paternitate*⁵¹. Filiația este, așadar, echivalentă cu *rudenia juridică* și include atât *rudenia genetică*, cât și cea creată prin *adopecție*⁵².

50

Fiind un fapt juridic, filiația se stabilește imediat de la naștere. Îndeplinirea formalității de publicitate, impuse de Legea privind actele de stare civilă, nr. 100 din 26 aprilie 2001, se face doar pentru a o putea opune terților. Această constatare este importantă întrucât, dacă *de cujus* a decedat în perioada intermediară (adică, după nașterea copilului, dar înainte de înregistrarea actului de naștere ori eliberarea certificatului de naștere), copilul are legătură de rudenie cu *de cujus*, iar formalitatea de publicitate

51

⁵¹ V. CEBOTARI, *op. cit.*, p. 169.

⁵² H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 28, §4, nr. 1.

îndeplinită mai târziu are doar **caracter declarativ** al unei filiații preexistente, și nu constitutiv de filiație nouă (comp. cu stabilirea filiației prin adopție).

Potrivit art. 12 alin. (1) din Legea nr. 100/2001, starea civilă se dovedește cu certificatele de stare civilă eliberate pe baza actelor de stare civilă întocmite în modul prevăzut de prezenta lege, precum și cu actele de stare civilă propriu-zise, cu copiile sau extrasele de pe acestea⁵³. Art. 30 alin. (1) dispune că în certificatul de naștere se înscriu, printre altele:

- codul numeric personal al copilului;
- numele de familie, prenumele, naționalitatea sau apartenența etnică, data și locul nașterii copilului;
- numele de familie, prenumele, naționalitatea sau apartenența etnică a părinților.

Coroborarea acestor date face dovada filiației. În mod similar, rudenția dintre *de cujus* și descendentul mai îndepărtat se dovedește prin administrarea certificatelor de naștere (ori altor acte similare) ale celor din linia de rudenție examinată.

b) Maternitatea

- 52 Este mamă a unui copil femeia care l-a născut. Acest lucru se aplică chiar dacă copilul provine de la ovulul unei alte femei⁵⁴. În acest sens, persoanele (persoana) care și-au dat consimțământul informat scris pentru folosirea tehnologiilor de asistare medicală a reproducerii umane, în cazul nașterii la ei prin această metodă a unui copil, se înscriu ca părinți ai acestui copil în modul stabilit de Codul familiei (art. 9 alin. (11) din Legea nr. 138/2012). Norma legală adaugă că părinții astfel stabiliți nu sunt în drept să conteste maternitatea sau paternitatea, făcând referință la aceste circumstanțe.

Prin urmare, femeia care a donat ovulul nu este rudă cu copilul născut de mama purtătoare⁵⁵. La fel, mama-surogat a copilului (lăuza) pierde legătura de rudenție după

⁵³ În privința actelor de stare civilă emise de la autoritățile altor state se aplică cerința de supralegalizare, cu excepțiile tratatelor de suprimare a acestei formalități pe calea apostilării conform Convenției de la Haga din 5 octombrie 1961 sau prin recunoașterea fără formalități conform tratatelor de asistență în materie civilă, cum este Tratatul dintre Republica Moldova și România din 6 iulie 1996.

⁵⁴ Acesta pare a fi mesajul art. 12 alin. (4) din Legea nr. 138/2012, deși formularea nu este riguroasă: „Donatorii de celule sexuale și de embrioni nu își asumă angajamente și sunt absolviți de responsabilitatea părintească față de viitorul copil. Ei nu au dreptul să ceară dezvăluirea datelor despre copil și despre părinții acestuia.”

⁵⁵ În cauza *Odièvre v. Franța* (nr. 42326/98, hotărârea din 13 februarie 2003), CtEDO a refuzat să constate o încălcare a art. 8 (dreptul la viață de familie și privată) în situația când copilului abandonat i s-a refuzat, pe baza legii franceze, accesul la identitatea mamei biologice. Adde: A. ZELCEVIC-DUHAMEL, *Le droit au respect de la vie privée ne permet pas de cumuler les filiations adoptive et biologique*, Recueil Dalloz, 2020, p. 2437 și urm.

stabilirea maternității cu beneficiara nașterii asistate și cu condiția că și-a dat conșimțământul⁵⁶. Astfel, legea nu recunoaște situația ca un copil să aibă două mame⁵⁷.

Din contra, unele jurisdicții, cum ar fi Franța, nu recunosc tehnologia mamei-surogat chiar și atunci când ea s-a realizat într-un stat terț, unde folosirea tehnologiei este legală. În acest context, CtEDO a constatat o încălcare a dreptului la viață privată a copilului născut de la o mamă-surogat americană în partea în care autoritățile franceze au refuzat transcrierea nașterii și filiației în registrele din Franța în privința **tatălui** biologic al copilului. CtEDO însă a refuzat să găsească o încălcare a aceluiași drept al copilului în ce privește transcrierea mamei în registrele din Franța⁵⁸. O soluție pentru soția tatălui recunoscut ar putea fi adopția copilului născut din mama-surogat⁵⁹.

Copiii născuți ca urmare a procedurilor de reproducere artificială (însămânțare artificială, fertilizare *in vitro* etc.) au același statut ca și copiii procreați pe cale naturală potrivit art. 9 alin.(12) al Legii nr. 138/2012 privind sănătatea reproducerii. Totuși, aceste evoluții ale științei medicale ridică dileme de drept succesoral în cazul copiilor concepuți postum (→§5-16).

c) Paternitatea

(i) Aplicarea prezumției de paternitate față de soțul mamei

Potrivit art. 47 alin. (3) din C. fam., tată al copilului se consideră soțul mamei (prezumția de paternitate). Dacă soțul a decedat înainte de nașterea copilului, prezumția rămâne valabilă 300 de zile după moartea soțului. Divorțul sau anularea căsătoriei nu afectează prezumția.

53

Nu are dreptul să conteste paternitatea soțul care și-a dat acordul scris pentru fecundarea artificială sau implantarea embrionului soției (art. 49 alin. (3) lit. a) C. fam.). Și invers, bărbatul donator de material genetic pentru un alt cuplu ori o femeie solitară nu devine tată al copilului născut (v. art. 12 alin. (4) din Legea nr. 138/2012, dar formulat impropriu).

⁵⁶ Art. 22 alin. (4) din Legea nr. 100/2001: „La declararea nașterii copilului născut în urma implantării embrionului unei alte femei, soții vor depune, împreună cu actul medical constatator al nașterii, și actul eliberat de unitatea sanitară din care să rezulte acordul lăuzei pentru înscrierea lor în calitate de părinți”. Cu toate acestea, legalitatea unui aranjament de mamă-surogat în Republica Moldova rămâne neclară, iar plata pentru un asemenea serviciu este criminalizată.

⁵⁷ K.W. LANGE, *op. cit.*, p. 164, §21, nr. 10.

⁵⁸ Cauza *Mennesson și alții vs. Franța* (cererea nr. 65192/11, hotărârea CtEDO din 26 iunie 2014), cauza *Labassee vs. Franța* (cererea nr. 65941/11, hotărârea CtEDO din 26 iunie 2014); cauza *Foulon și Bouvet vs. Franța* (cererile nr. 9063/14, nr. 10410/14, hotărârea CtEDO din 21 iulie 2016); cauza *Laborie vs. Franța* (cererea nr. 44024/13, hotărârea CtEDO din 19 ianuarie 2017).

⁵⁹ S. FULLI-LEMAIRE, *Cour de cassation: International Surrogate Motherhood before the French Cour de cassation – The Door is now Ajar*, în *ZEuP - Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, nr. 2/2017, p. 482.

(ii) Recunoașterea voluntară a paternității de către tată

- 54 Recunoașterea voluntară a paternității de către tată cere încuviințarea mamei (art. 47 alin. (5) C. fam.), cu unele excepții prevăzute acolo, când nu se cere încuviințarea mamei, ci a autorității tutelare. Dacă mama era căsătorită cu alt bărbat, trebuie combătută prezumția legală de paternitate a soțului mamei.

d) Litigiile privind filiația

(i) Stabilirea filiației

- 55 Stabilirea paternității pe cale judiciară are loc conform art. 48 C. fam. când nu se aplică nici prezumția legală în folosul soțului mamei și nici nu se recunoaște voluntar paternitatea. O hotărâre judecătorească de stabilire a paternității poate afecta o moștenire deschisă anterior rămânerii definitive a hotărârii judecătorești, întrucât acțiunea în justiție, după natura ei, este în constatare a unui fapt juridic preexistent, și nu în declarație.

(ii) Contestarea filiației

- 56 Filiația (atât sub aspectul paternității, cât și al maternității) poate fi contestată pe calea unei acțiuni în justiție de către persoanele înscrise drept tată sau mamă ori de către persoanele care sunt mama sau tatăl biologici al copilului, de către copil la atingerea majoratului, de către tutorele (curatorul) copilului sau tutorele părintelui pus sub ocrotire judiciară (art. 49 alin. (1) C. fam.). Dreptul la acțiune se supune unei prescripții extinctive de 1 an (alin. (2)).

În acest context, potrivit art. 69 alin. (2) din Legea privind actele de stare civilă, nr. 100 din 26 aprilie 2001, mențiunile, rectificările și completările respective în actele de stare civilă se înscriu pe baza:

— hotărârii judecătorești privind stabilirea paternității (lit. b));

— hotărârii judecătorești privind contestarea recunoașterii sau tăgăduirea paternității ori privind excluderea datelor din rubrica referitoare la tată din actul de naștere al copilului (lit. c)).

(iii) Impactul litigiului asupra procedurii succesoriale

- 57 Procesul civil pornit până la eliberarea certificatului de moștenitor are efect suspensiv asupra eliberării certificatului de moștenitor, dar nu suspendă etapele procedurii succesoriale care sunt premergătoare eliberării certificatului de moștenitor. Potrivit art. 2549 alin. (2), notarul nu eliberează certificatul solicitat atât timp cât elementele care trebuie certificate fac obiectul unui proces judiciar. După rămânerea definitivă

a hotărâri judecătorești pe marginea elementului litigios, notarul poate emite certificatul dacă a determinat celelalte elemente, cu excepția cazului când hotărârea judecătorească definitivă a fost atacată și legea prevede suspendarea executării ei (art. 435 CPC). Obligația de suspendare a eliberării certificatului apare în sarcina notarului care desfășoară procedura succesorală dacă notarul nu este notificat în mod suficient despre existența procesului judiciar privitor la elementele care trebuie certificate. Pe lângă notificarea extrajudiciară, obligația de suspendare a eliberării certificatului apare din momentul în care notarul care desfășoară procedura succesorală este atras în procesul judiciar respectiv. Totuși, atragerea notarului în procesul judiciar nu este obligatorie, fiindcă notarul nu este parte la raportul juridic material litigios de filiație care se contestă sau se cere stabilit.

Dacă însă procesul civil a fost pornit după eliberarea certificatului de moștenitor ori, deși a fost pornit până la eliberarea certificatului de moștenitor, notarul între timp a eliberat certificatul de moștenitor, fiindcă obligația de suspendare a procesului încă nu a apărut în sarcina lui, potrivit art. 2559 eliberarea certificatului de moștenitor poate fi contestată în instanța de judecată de către oricare dintre persoanele prevăzute la art. 2541 alin. (1). În cazul în care instanța de judecată care examinează contestația stabilește faptul că certificatul nu corespunde realității, instanța rectifică, modifică sau retrage certificatul ori asigură rectificarea, modificarea sau retragerea certificatului de către notarul care l-a eliberat (art. 2559). Deoarece certificatul de moștenitor este *titulus* pentru moștenitorul indicat în el (și pârât în procesul judiciar în care se dezbat elementele cuprinse în certificat), din motive de eficiență procesuală, reclamantul care cere stabilirea filiației sale ori contestă filiația sa cu *de cujus*, în contradictoriu cu moștenitorii indicați în certificatul de moștenitor, ar trebui, pe lângă acțiunea judiciară principală (privind filiația) și introducă și acțiunea accesorie (de modificare sau retragere a certificatului de moștenitor nou).

Un alt avantaj procesual al judecării împreună este că, dacă moștenitorii-pârâți și-au înregistrat, în baza certificatului de moștenitor, drepturile în registrele de publicitate, acțiunea de modificare sau retragere a certificatului de moștenitor poate fi notată în registru, conform art. 435 alin. (2) pct. 13) și art. 436 alin. (2) lit. a), pentru a asigura opozabilitatea imediată față de terți. Aceasta va exclude că terții devin dobânditori de bună-credință asupra drepturilor dobândite de moștenitori conform certificatului de moștenitor, dar și va asigura executarea viitoarei hotărâri judecătorești. Pentru a obține radierea moștenitorului-pârât din registrul de publicitate și înregistrarea reclamantului în registru, regulile registrelor de publicitate cer introducerea unei a doua acțiuni accesorii — acțiunea de rectificare a registrului conform art. 438 și 439.

(iv) Decăderea din drepturile părintești

Părintele care a fost decăzut din drepturile părintești în privința copilului nu poate fi moștenitor legal al aceluși copil (art. 2169 (2)). *Per a contrario*, copilul poate fi moștenitor al părintelui decăzut din drepturile părintești (art. 69 alin. (1) C. fam.).

Deoarece decăderea din drepturile părintești este o sancțiune civilă aplicabilă persoanei culpabile (părintele), ea nu ar trebui să aibă vreun impact asupra relației de rudenie dintre copil și celelalte rude ale sale prin intermediul părintelui decăzut din drepturile părintești (→§5-37).

4. Adopția copilului

- 59 Se asimilează rudei adoptatul persoanei sau adoptatul rudei persoanei (e.g. nepotul adoptat de copilul biologic al lui *de cujus* devine nepot al lui *de cujus*). Din momentul încuviințării adopției se stabilește filiația între copilul adoptat și adoptator, precum și legăturile de rudenie între copil și rudele adoptatorului (art. 40 alin. (2) din Legea nr. 99/2010 privind regimul juridic al adopției). Copilul adoptat are față de părinții adoptivi drepturi și obligații de orice natură, similare celor pe care le are o persoană față de părinții săi biologici (art. 42 alin. (1) și art. 44 alin. (2) din Legea nr. 99/2010).
- 60 De cealaltă parte, copilul adoptat pierde relația juridică de rudenie cu **părinții săi naturali** (art. 40 alin. (3) și art. 44 alin. (1) din Legea nr. 99/2010)⁶⁰. Prin urmare, dacă soțul adoptă copilul celuiilalt soț, născut din relația cu un terț (celălalt părinte biologic), și care încetase prin decesul celuiilalt părinte biologic, copilul nu păstrează relația de rudenie cu rudele părintelui decedat. Simpla preluare a numelui de familie al tatălui vitreg de către copilul celuiilalt soț nu produce efectele adopției.

Observație practică: Practicianul de succesiuni trebuie să fie atent la adopția făcută sub legea străină. În unele sisteme de drept există două tipuri de adopție: adopția deplină (a minorului) și adopția simplă (a adultului). Ultima nu stabilește rudenie și deci nici drepturi succesoriale între adoptat și rudele adoptatorului⁶¹.

Efectele adopției sunt aceleași, indiferent dacă se adoptă un copil minor sau un adult (art. 10 alin. (1) și (2) al Legii nr. 99/2010). Aceasta este marea diferență dintre sistemul nostru de drept și unele sisteme europene de drept (francez, german etc.), unde adopția minorului este o adopție absolută, completă, pe când adopția adultului este una relativă, cu efecte succesoriale limitate.

- 61 Filiația se stabilește prin adopție din momentul rămânerii definitive a hotărârii judecătorești de încuviințare a adopției. Așa cum rezultă din textul art. 41 al Legii nr. 99/2010, hotărârea judecătorească are **caracter constitutiv** și schimbă starea civilă a adoptatului și adoptatorului. Formalitatea subsecventă, de modificare a actului de naștere al copilului, are doar caracter declarativ.

Adoptatul devine moștenitor legal în temeiul rudeniei dacă hotărârea judecătorească de încuviințare a adopției a rămas definitivă înainte de momentul deschiderii moș-

⁶⁰ În același sens, GH. CHIBAC, S. BRUMĂ, O. ROBU, N. CHIBAC, *op. cit.*, p. 421.

⁶¹ V., de exemplu, în dreptul **german**, K.W. LANGE, *op. cit.*, p. 167, §21, nr. 20.

tenirii (art. 41 alin. (1), (2) și (4) din Legea nr. 99/2010). Și invers, dacă ea rămâne definitivă după momentul deschiderii moștenirii, adoptatul nu este moștenitor legal al adoptatorului chiar dacă procedurile de adopție au fost inițiate înainte de momentul deschiderii moștenirii.

În anumite cazuri instanța de judecată poate **anula o adopție**, însă din textele legale aplicabile rezultă că nulitatea adopției nu are efect retroactiv (*ex tunc*), ci doar prospectiv (*ex nunc*), din data rămânerii irevocabile a hotărârii judecătorești de nulitate a adopției⁶². Pe cale de consecință, filiația se menține între adoptat și adoptator pe perioada între încuviințarea adopției și nulitatea adopției și ea poate întemeia dreptul la moștenire reciproc între ei. Soluția ni se pare nefericită în partea menținerii drepturilor succesoriale în cazul nulității adopției.

62

⁶² Art. 53 din Legea nr. 99/2010:

„(1) Adopția desfăcută sau declarată nulă încetează în momentul în care hotărârea judecătorească de încuviințare a unei noi adopții sau hotărârea privind nulitatea adopției a rămas irevocabilă.

(2) În momentul încetării adopției ca urmare a declarării nulității ei, se sting toate drepturile și obligațiile personale nepatrimoniale și patrimoniale dintre copilul adoptat și descendenții lui, pe de o parte, și părinții adoptivi și rudele lor, pe de altă parte. În același moment, se restabilesc drepturile și obligațiile dintre copil și descendenții lui, pe de o parte, și părinții biologici și rudele lor, pe de altă parte.”